

א. נוסח עשרת הדברות בלוחות

שאל ר' חנינא בן עגול את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב? אמר לו: עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר' חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה, אזל לגביה, אמר לו הואיל וסופן להשתבר, בבא קמא ג"ה רע"א

מדברי ר' חייא בר אבא אלו שבהם העיד על עצמו כי אינו יודע אם בהדברות האחרונות הכתובות במשנה תורה כתוב "ייטב" אם לא, הוכיחו בתוספות שלפנינו בבבא בתרא קי"ג ע"א ד"ה תרווייהו כי לפעמים לא היו בקיאים בפסוקי תורה.²

והנה מלבד הזרות לחשוב על אחד מחכמי התלמוד עמודי התורה שלא היה מקושט בדיעת הכ"ד כתבי הקודש הראוים להיות שגורים על שפתי כל תלמיד חכם,³ גם מלבד זה מפליא הן זהו מקרא מלא בתורת משה, והלא ספרי תורה מצויים היו בבתי ישראל ולמה דחה את ר' חנינא בן עגול ולא טרח לעיין בספר, בעוד שעל כל כזה אמרו חכמי התלמוד ניתי ספר ונחזה.

ויתר מזה אנחנו מוצאים בשבת מ"ט ע"ב: יתבו וקמיבעיא להו הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, כנגד מי? אמר להו ר' יונתן בר' אלעזר כד אמר ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת, בעי רב יוסף ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא או לא? א"ל אביי וליתי ספר תורה ולימני, מי לא אמר רבב"ח א"ר יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום כו', וגדולה מזו בקדושין ל' סע"א על שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות של ספר תורה, בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא, א"ל ניתי ספר תורה ואימנינהו כו', הרי שגם

1. בפרשת יתרו כתוב: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, ובפרשת ואתחנן כתוב: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה"א נותן לך.
2. ראה בפני יהושע ובהגהות מהר"ץ חיות שהתלבטו לבאר.
3. ראה שמות רבה פמ"א ה'.

כשהיה טורח מרובה לעבור על כל פרשיות התורה ולמנות כל תיבה מסוג מלאכה מלאכת ומלאכתו, וגם כשהיה צורך למנות כל אותיות התורה היה על השואל והמתעניין להוציא ספר תורה ולמנות, ובהשאלה שלפנינו הן לא הוצרכו רק לעיין בפרשה ידועה לכל בר בי רב, והנה לא סגי דלא ידע פסוק כצורתו האם גם עצלות היה בהשואל והנשאל לעיין בספר?

ולא עוד אלא שמסגנון ר' חייא בר אבא, כפלו עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, "שאיני יודע אם נאמר בהם אם לאו" יתראה כי גם תמה על ר' חנינא בן עגול שלא עלה בדעתו לשאול אותו תחילה אם יודע הוא איך כתוב.

וביחוד ר' חייא בר אבא ידענו שבכל תלתין יומין הוי מהדר תלמודיה (ברכות ל"ח ע"ב). וכאשר בעי אילפא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים — נפשות שירדו למצרים — ובפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד, אמר ליה ר' חייא בר אבא תאומה היתה עם דינה (בבא בתרא קכ"ג סע"א), רואים אנחנו כי בשאלה יותר מסובכת לא הוצרך ר' חייא בר אבא לעיין בספר, ידע המנין כללו ופרטו, מה שדורש התבוננות מיוחדת, ובענין שלפנינו מלבד מה שלא השיב כראוי לת"ח ששואלין אותו גם דבר הלכה בכל מקום ואומרה, והנה הפעם נעלם ממנו מקרא מלא בפרשה ידועה, ובהתעצלו לפתוח ספר ולעיין גער בהשואל על שלא עלתה על דעתו שהוא אינו יודע איך כתוב במצות כיבוד אב ואם בדברות אשר במשנה תורה?

אמנם אם נשחרר עצמינו ממוסרות הרגילות אשר ע"י נסתבכנו עד כה בהבנת דברי ר' חייא בר אבא אלה, נמצא כי חקירה נכבדה העיר ר' חייא בר אבא, שאלה אשר לפתרונה הוצרך בעל אגדה ולא יודע מקרא בלבד.

יודעים אנחנו כי ישנם כמה שינויים מסגנון הדברות הכתובים בפרשת יתרו לסגנון שכתוב בפרשת ואתחנן, וידענו שהיו לוחות ראשונים שניתנו בעצרת ושניים שניתנו ביום הכיפורים, ומעתה הן יש לחקור אם נוסח הלוחות עצמן נשתווה, בלוחות הראשונים וגם בהאחרונים היה חקוק נוסח פרשת יתרו ואך כאשר כתב משה ספר משנה תורה אז נשתנה הנוסח, או כי בעצם הלוחות היה שינוי בנוסחאות, בראשונים היה חקוק הנוסח אשר בפרשת יתרו, ובהאחרונים היה כנוסח שכתוב בתורה בפרשת ואתחנן?

והנה מסגנון שאלת ר' חנינא בן עגול על טעם השינוי שבדברות ומתשובת ר' תנחום הואיל וסופן להשתבר, נראה שהתכוונו ליתן טעם על שינוי בלוחות עצמם ולא על נוסח הכתוב בספר, כלומר ברור היה לשואל שבעצם הלוחות היה שינוי בין נוסח הראשונים לבין נוסח האחרונים, בראשונים לא היו חקוקים המלים, "למען ייטב לך" כאשר לפנינו בס"ת בפרשת יתרו, ובאחרונים כן היו חקוקים כנוסח שכתוב בפרשת ואתחנן, ושאל אך טעם השינוי, על זה

אמר לו ר' חייא בר אבא עד שאתה שואלני למה כן הוחקק בלוחות שניים „ייטב” מה שלא היה בראשונים, שאל אם בכלל היו מלים הללו בלוחות, אם לא, שאיני יודע אם גם בלוחות האחרונים היה כתוב „ייטב” כי אולי גם בהם היה חקוק כמו נוסח הראשונים, ואך בכתיבת משנה תורה הסכימה דעתו של הקב"ה לאלו השינויים.

ר' חייא בר אבא בידעו בעצמו שאינו בעל אגדה⁴, שלחו לר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי אשר היה בקי באגדה והוא יוכל לפתור שאלה זו. ומתשובת ר' תנחום אנחנו למדים הכרעתו כי בראשונים היה חקוק נוסח פרשת יתרו ובאחרונים נוסח פרשת ואתחנן⁵, וכמבואר בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) פ' תשא ל"ד א: וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, „את” לרבות למען ייטב לך, לפי שבלוחות הראשונים לא היה כתוב בהן „טוב” עד שנכתב בלוחות האחרונים, לכן נאמר את הדברים.

בררנו איפוא כי חקירה גדולה חקר ר' חייא בא אבא ואין זה ספק חסרון ידיעה ויגיעה שלא נוכל לייחס גם לאחד מרבותינו התנאים והאמוראים אשר כל בית ישראל נשען עליהם.

ב. חכמי התלמוד והמסורה בתנ"ך

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה כו', והכתיב מעבירים [עם ה'], אמר רב הונא בריה דר' יהושע מעבירים כתיב. שבת נ"ה סע"ב

כתוב אחד אומר וישפוט [שמשון] את ישראל ארבעים שנה, וכתוב אחד אומר והוא שפט את ישראל עשרים שנה, א"ר אחא מלמד שהיו הפלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כדרך שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו. ירושלמי סוטה פ"א ה"ח

על פי שנים עדים הללו הוחלט לפנינו בתוספות שבת שם כי הש"ס חולק על הספרים שלנו שהם יסדו הדרוש על מטבעת מקרא שונה מאשר לפנינו.

4. עיין בסוטה מ' ע"א ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו להווא אתרא ר' אבהו דריש באגדתא ר' חייא בר אבא דרש בשמעתתא, שבקוהו כולא עלמא לר' חייא בר אבא ואזיל לגבי ר' אבהו, חליש דעתיה כו'.

5. ראה ירושלמי שקלים פ"ו סה"א ומדרש חזית פ"ה פס' ידיו גלילי זהב, דעת ר' חנינא בן גמליאל ורבנן כיצד היו הלוחות כתובים, ועיין בטורי זהב יורה דעה ראש סימן א'. וראה הלאה סוף מחקר י"ז (ע' ס"א).